

LES TEULES PINTADES DE SINEU

Un misteri al pla de Mallorca

Joan Josep Bonnin Casellas

Caramella

MÚSICA I CULTURA POPULAR

Ubicat al cor de Mallorca, allunyat de les aigües clares del Mediterrani i de l'ombra de la majestuosa serra de Tramuntana, s'aixeca Sineu.

Aquesta vila mallorquina, cuita pel sol del mes d'agost, endinsa les seves arrels com si d'una alzina centenària es tractés. Cerca la humitat dins la terra vermellosa, terra on descansa la història de l'illa de Mallorca.

Així, el poble de Sineu fructifica amb els camps de blat, d'ordi i civada, i reneix amb les vinyes i oliveres.

La vila sineuera és l'arbre centenari que et proporciona aixopluc i ombra fresca quan la calor de l'estiu espitja de valent. Una alzina que beu dins la prehistòria, remuntant-se fins a la cultura talaiòtica, oferint exemples amb les restes de Son Venrell, Son Alcaines o la necròpolis del Serral des Moro. Oferint també exemples de l'època romana, presents a la vila a partir de restes d'estatuària romana i a descobriments més recents com el poblat romà dels Clapers.

Així mateix, també presenta altres moments destacables, com foren la dominació islàmica, la qual proporcionà al poble de Sineu, conegut a l'època com *Jijnau*, gran nombre de rafals i alqueries que l'any 1229, amb l'arribada del rei Jaume I, oferiren poca resistència. És sens dubte, però, aquest darrer període el que major grandesa donà al poble.

Sineu passava a formar part dels tros de terra que el propi monarca català havia reservat per a ell; la vila és la primera que es converteix en vila, ja que fou en aquesta on Jaume I, i posteriorment el seu fill Jaume II, establia la seva residència d'estiu.

Sineu, des de sempre, ha estat ubicat a l'encreuament de diversos camins que recorren el pla de Mallorca, i amb la conquesta i la figura del monarca la vila esdevingué un

punt clau dins la contrada. Obtingué privilegis reials, com el de celebrar mercat setmanal els dimecres, mercat que s'ha celebrat de manera ininterrompuda durant 700 anys, ja que fou l'any 1306 quan Jaume II els el concedia. També fou al 1318 quan el rei Sanç concedia el privilegi de celebrar la fira. Tots aquests fets revitalitzaren el poble.

Però no tot foren flors i violes, aparegueren també moments tràgics com la revolta de les Germanies (segle XVI), en la qual molts de sineuers perderen la vida, entre els quals hi havia el notari Joan Gili, qui morí decapitat. Al segle XVII arribaren a Sineu anys de males anyades i seguidament l'aparició d'epidèmies com la pesta o la grip.

És dins tot aquest ambient a vegades tranquil i d'altres tumultuosos que hem de parlar del tema cabdal d'aquest article: les teules pintades de Sineu.

La tradició de les teules pintades està vinculada a la tradició, a la cultura popular, cultura i tradicions que sovint perduren però poden estar en perill d'extinció com és el cas.

Abans de seguir, però, cal mencionar la figura de Jaume Coll Conesa, ja que fou dels primers a tractar el tema de les teules pintades i ens ha servit de punt de referència, ja que és ell qui ens explica que a l'illa de Mallorca podríem ubicar fàcilment uns centres importants on s'han conservat exemples de teules pintades, un d'ells ubicat a la zona nord, a la serra de Tramuntana, el qual engloba les poblacions d'Escorca, Fornalutx, Biniraix, Sóller, Deià, Valldemossa, Esporles, Puigpunyent, Andratx, Capdellà, Orient, Bunyola, Mancor de la Vall, Selva, Alaró i Santa Maria. Un segon nucli el podríem ubicar a la comarca del pla, el qual englobaria les poblacions de Jornets, Ruberts, Sencelles, Santa Eugènia, Muro, Costitx, Sineu, Llo-

ret de Vista Alegre, Montuïri, Vilafranca i Manacor.

És amb aquests dos centres, el de la serra de Tramuntana i el de la zona del pla, que podríem establir una cronologia que es perllonga durant uns quants segles. Així, al segle XVI trobaríem teules pintades a Binissalem, Sóller i Sineu.

Torna a ser Jaume Coll Conesa qui ens evidencia l'expansió que sofrí aquesta tradició a principis del segle XVI, tradició que durant el segle XVIII tingué la seva màxima difusió, per a després, una vegada arribat el segle XIX, entrar en una profunda decadència. El poble de Sineu esdevé, per tant, una fita important, ja que aficats com estem dins el segle XXI, ens deixa observar encara un grapat d'exemples de teules pintades que ens permeten viatjar des del segle XVI fins al XVIII.

Convé esmentar que a principis del passat segle XX, el poble de Sineu presentava un total de vuit cases amb teules pintades; actualment, però, el nombre s'ha reduït una mica, ja que ara resten tan sols quatre cases, de les quals farem una descripció.

El primer exemple el trobem ubicat a una casa del carrer del Fang, propietat de Jaume Tugores (*fotos 1 i 2*). D'aquesta edificació destaca un portal forà de mig punt rematat per l'escut del llinatge Riutort amb la data de 1584; just al costat d'aquest hi ha un altre accés format per un arc d'ansa de paner, i és precisament aquí on trobem el primer conjunt de teules pintades. Aquest està format per un voladís de dues filades superposades que actualment té un estat de conservació molt precari. Originalment el voladís superior presentava un total de divuit teules pintades per la part convexa, mentre que l'inferior presentava vint-i-una teules decorades per la part còncava. El conjunt presentava, per tant, un total de trenta-nou teules pintades,

(Fotos 1 i 2)

de les quals tan sols tres presenten, a dia d'avui, restes de calç i almangra que en faci possible la lectura dels motius decoratius.

En aquest cas la tipologia decorativa és la de motius geomètrics, on hi ha motius de ziga-zaga i quadrícules, encara que es fa difícil precisar si aquests motius eren els més abundants.

La tècnica per realitzar aquestes teules pintades era ben senzilla, ja que tan sols s'havia d'introduir la teula tres quartes parts dins un recipient on hi hagués calç; tot seguit es pintava el motiu amb almangra. La calç absorbia el pigment i aquest quedava integrat; si les condicions eren bones, el dibuix podia durar molts anys.

El segon exemple, l'ubiquem al carrer de les Parres (foto 3), en una casa coneguda com ca Na Florida. Presenta una certa evolució en els motius representats, els quals ja no són simples elements geomètrics. En aquest cas trobem la combinació d'elements geomètrics més complexos i elements heràldics de temàtica cristiana, com és l'anagrama IHS. També trobem una major implicació de l'autor o dels autors, ja que

en les teules que tanquen a banda i banda la volada apareix un motiu antropomòrfic, representant el rostre d'un angelet, molt alegre.

Amb aquests primers dos exemples hem pogut observar com hi ha una utilització de motius geomètrics i d'algun element al·legòric, com són els rostres d'angelets. Cal aclarir, però, que aquests repertoris decoratius presenten un nivell d'execució bastant senzill, fet que ens permetrà respondre una segona qüestió com és qui realitzava els motius i per què. Doncs bé, segons sembla, molts dels motius que hem observat ens evidencien que hi ha diferents persones treballant en la decoració de les volades. Això s'evidencia en primer lloc amb la manera de realitzar les representacions, amb la utilització de temàtiques més o menys complexes o, fins i tot, la introducció de motius específics. Així, les teules podien ser pintades per un gran nombre de gent, però tenint present que els nins i altres membres de la família tenien un paper fonamental. Per respondre a quina era la seva funció hem de recordar que els nostres avantpassats estaven influenciats per tota una combinació de

tradicions i rituals que ja hem oblidat avui en dia, però convé recordar la por als mals esperits, a les tempestes que destruïen les anyades i, evidentment, tots els rituals i oracions que es contaven devora la llar de foc. Aquesta combinació d'elements possiblement va fer sorgir la tradició de les teules pintades, on tota la família participava de forma més o menys activa, i amb els motius que s'hi representaven es volia protegir l'habitatge i tots els que hi vivien. Per tant, les teules eren uns amulets que complien una funció mágico-religiosa, igual que moltes de les creus que hi ha col·locades damunt l'anguila de les teulades.

Així, continuarem amb dos exemples més, els quals són excepcionals a diferents nivells ja que introdueixen una temàtica més elaborada i de més qualitat, i perquè són els que més varietat temàtica ens presenten.

El primer està ubicat a can Gacias, un casal noble que trobam molt a prop de l'antic palau reial, datat del 1652.

Aquest ens ofereix un voladís d'una filada, format per noranta teules que presenten decoració a la seva part còncava, decoració que convé analitzar detingudament, ja que ens presenta la repetició d'un motiu heràldic, format per una creu inserida dins un cercle i envoltat de fulles d'acant. Els altres elements que decoren el voladís són els rostres de tres al·lotes o donzelles, una de les quals presenta el cap cobert amb un vel que recorda la manera de vestir del segle XV. El rostres (foto 4 i 5) no es repeteixen i pareix que podrien ser els retrats dels propietaris o d'alguna santa, ja que una d'elles presenta les restes del que pareix ser una corona o nimbe. La funció d'aquestes teules pareix més la d'homenatjar el propietari o les propietàries de l'habitatge, ja que no

(Foto 3)

(Foto 4 i 5)

(Foto 6, 7, 8 i 9)

apareixen motius clarament religiosos, encara que vull precisar que la teulada fa uns quants anys va ser reformada i de les noranta teules tant sols 67 presenten decoració.

És evident en aquest segon conjunt que la tècnica de pintar les teules s'ha depurat, ja que els rostres femenins mostren línies molt fines i precisió en els detalls: la teula s'ha convertit en un petit llenç on realitzar una obra d'art.

Abans de presentar el darrer conjunt cal fer una petita referència al passat de l'edifici on s'ubiquen les darreres teules pintades. L'edifici era on s'ubicaven les estances conventuals dels frares mínims. La fundació de l'orde dels Mínims és realitzà a Sineu l'any 1667, i en principi ocuparen un petit habitatge cedit per la senyora Margalida Font de Roqueta. Fou en aquest habitatge on els frares muntaren una petita capella destinada a allotjar la imatge de la Verge de la Soledat.

Poc a poc la fundació va anar creixent i donà com a resultat la construcció d'un conjunt considerable, format per l'església, les estances i cel·les dels frares i el claustre al voltant del qual s'ubicaven aquestes darreres.

Actualment aquest edifici, fundat el 1667 i ampliat el 1724, s'usa com a oficines municipals.

La part que ens interessa a nosaltres correspon a la part destinada a les estances i cel·les. Aquest edifici presenta tres façanes, degut a la seva

ubicació al voltant del claustre de forma quadrangular. Així, en cada una d'aquestes façanes trobem un voladís d'una filada, on hi ha les teules decorades a la part còncava. El conjunt, en principi, presentava un total de 364 teules pintades, però amb el pas del temps s'han reduït considerablement, ja que d'aquest magnífic conjunt tan sols en conservem 174 de pintades.

Aquest nombrós grup de teules es pot reduir en diferents grups segons la seva decoració, trobant així un primer grup que presenta dates que ens permeten datar les diferents parts de l'edifici (hi trobem fragments i dates senceres, com 698, 1724).

Un segon grup faria referència a aquelles teules amb decoració d'elements vegetals, on es representen flors que recorden els brodats.

Un tercer grup ens presenta decoració de caire religiós; és aquest el nombre més nombrós. En aquest grup podem observar creus de calvaris, peixos, estrelles.

Un altre grup estaria formant per una temàtica heràldica, destacant-hi l'escut de Charitas, l'antic escut de Sineu, que és la prima. La prima era un tros de pasta que s'introduïa dins el forn per saber si estava a punt per coure. També trobem la mitra del bisbe Estela, amb l'estrella com a referència a l'escut d'armes; també hi apareixen l'IHS i l'escut marià.

També hi trobem dos conjunts curiosos, formats per les teules amb

temàtica d'elements astrològics humanitzats. En aquest cas trobem sols i llunes amb rostres, i també elements astrològics com estrelles, que poden estar representades en grup de tres o de forma solitària.

I finalment trobem el grup més reduït però alhora més representatiu de tot el conjunt. Aquest grup està format per quatre teules, en una de les quals apareix la Verge de la Soledat. Aquesta imatge arribava a Sineu l'any 1667 amb els frares (foto 6).

Una segona teula és la representació de Sant Francesc de Paula (foto 7).

La tercera teula ens presenta el rostre d'una dona, que podria fer referència a la senyora Margalida Font de Roqueta, que cedí els terrenys (foto 8).

I finalment, la darrera teula ens evidencia el que podria ser el retrat del prior que va dur a terme la construcció de part del convent Jesús Maria de Sineu (foto 9).

Així, i per acabar aquest article, tan sols voldria fer referència al que podria haver estat a dia d'avui un dels majors conjunts de teules pintades a la comarca del pla de Mallorca, ja que si totes elles s'haguessin conservat, a hores d'ara Sineu comptaria amb 579. Malgrat això, Sineu encara conserva l'envejable xifra de 224 teules pintades, de les quals l'Ajuntament ha pres consciència i començarà a restaurar en poc temps.